

L'EMIGRACIÓ DE LES PERSONES JOVES EN TEMPS DE CRISI

Pau Serracant Melendres

INTRODUCCIÓ

127

La constatació que la crisi econòmica iniciada el 2008 no era un fenomen passatger va provocar un augment del nombre de persones que marxen a l'estranger a treballar o buscar feina, entre les quals hi ha moltes persones joves. Des de llavors, els mitjans de comunicació n'han parlat a bastament i conceptes com *fuga de cervells* o *pèrdua de talent jove* s'han fet un lloc en l'imaginari col·lectiu. Aquest article pretén aportar llum sobre alguns dels interrogants suscitats al voltant de la qüestió: fins a quin punt es tracta d'un fenomen massiu i protagonitzat per persones joves? Quins joves marxen i quins no? Quines són les causes d'aquest procés i quin impacte tindrà sobre els seus protagonistes i sobre la societat catalana?

L'article s'estructura en sis apartats: en el primer es fa una breu reflexió sobre la doble transició que suposa ser, a l'ensems, una persona jove i una persona que migra; en el segon es repassa breument el context actual de crisi i el seu impacte sobre les persones joves; en el tercer es quantifica l'emigració i les seves característiques a partir d'una mirada dinàmica (fluxos) i estàtica (estocs); en el quart s'esbossa el perfil i les motivacions dels joves que han marxat; en el cinquè es fan algunes reflexions complementàries sobre el fenomen analitzat, i en el darrer es fa una síntesi valorativa de l'exposat anteriorment.

1. MIGRACIONS I JOVENTUT

A Catalunya, durant gran part del segle xx, el creixement econòmic relativament sostingut propicià que les persones tendissin a millorar les seves condicions d'existència a mesura que la societat es desenvolupava —i a mesura que

elles es feien grans. Així, la vida adulta tendia a proporcionar uns nivells de benestar superiors als de la infància, si més no per a bona part de les generacions que no van ser joves durant la postguerra. A partir de mitjan anys vuitanta, les noves generacions van experimentar una infància marcada per un augment destacat de les oportunitats i els recursos disponibles (creixement econòmic, desenvolupament de l'estat del benestar, entrada a la Unió Europea); però també, paradoxalment, van haver de fer una transició a la vida adulta marcada per un context d'incertesa i d'inestabilitat estructurals. Fins al punt que les generacions joves actuals (les més ben formades i que han gaudit d'un benestar més gran en la seva infantesa) estan experimentant un atur massiu, tenen greus dificultats per dur a terme l'emancipació residencial i familiar i, en definitiva, afronten el futur amb una gran incertesa. Des de la perspectiva de les transicions, el pas de la dependència familiar a la independència adulta en què consisteix la joventut ha esdevingut cada cop més llarg i ardu.

Aquestes dificultats en la transició juvenil marquen el context d'una segona transició que afecta algunes persones joves: la transició implícita en qualsevol procés migratori. Les dificultats amb què es troben moltes persones joves a Catalunya són darrere de la decisió de molts joves d'emigrar; però també són el context que es troben moltes persones joves que han arribat a Catalunya, abans de la crisi o durant aquesta, ja sigui en un projecte migratori propi (com a adults) o familiar (com a fills de). Si la joventut pot ser concebuda com un procés de posicionament social en una societat determinada, els processos migratoris també es poden descriure des d'aquest punt de vista. Les persones joves que emigren, doncs, han de viure una doble transició (Domingo *et al.*, 2002) i han d'afrontar les dificultats combinades de cadascuna d'elles. Certament, no totes les persones joves que han migrat des de Catalunya o a Catalunya ho han fet amb les mateixes motivacions, comptant amb els mateixos recursos ni obtenint els mateixos resultats. No obstant això, les dificultats estructurals per fer una inserció plena en la societat catalana són el context que emmarca els processos migratoris de la joventut catalana actual, sigui la nouvinguda o aquella que ha decidit marxar. En el proper apartat veurem fins a quin punt la crisi econòmica actual es pot llegir en clau jove.

2. EL CONTEXT ACTUAL DE CRISI

Tal com hem dit, la crisi econòmica actual ha accentuat la precarització de l'etapa vital de la joventut. Així, per exemple, des del 1995 fins al 2013, la taxa d'atur juvenil a Catalunya ha estat, de mitjana, del 28,5%, mentre que a la

Unió Europea (UE) ha estat del 18,2%. Igualment, la temporalitat entre les persones assalariades s'ha situat a Catalunya en el 61,9% de mitjana i a la UE en el 39,7%.¹ No obstant això, en el context actual l'atur ha crescut encara més entre el col·lectiu jove, i se situa en el 32,2% de les persones joves de 16 a 29 anys (i en el 45,9% de les de 16 a 24 anys).² Aquesta xifra és clarament superior a l'atur de la població més gran de 29 anys, que se situa en el 17,4%. Mirat d'una altra manera, les 202.900 persones joves aturades són el 27% del total d'aturats; i l'atur afecta el 19,7% del total de joves (coeficient d'atur).

A més a més, s'ha de tenir en compte que bona part de les persones joves aturades es troben en risc d'exclusió social, ja que gairebé la meitat (45,7%) fa un any o més que es troben en aquesta situació, i únicament el 8,4% de les persones joves aturades reben algun subsidi o prestació d'atur.

L'impacte de l'atur en les persones joves no és homogeni sinó que està fortament influït per les variables de desigualtat tradicionals: l'edat, el sexe, el nivell formatiu i la nacionalitat.

El perfil típic de la persona jove aturada a Catalunya seria el d'un jove d'entre 16 i 19 anys (61,4% d'atur), home (34,6%), amb estudis obligatoris o inferiors (45,7%) i de nacionalitat estrangera (39,9%). Aquestes característiques estan relacionades entre elles, ja que el *boom* econòmic i la posterior recessió s'han centrat en certs sectors de l'economia que ocupaven determinats segments poblacionals.³ No obstant això, la magnitud de les dades presentades fa que cap sector de la joventut no hagi pogut escapar plenament a la crisi: així, l'atur també afecta els joves de més edat (21,6%), les dones (29,7%), els joves amb estudis postobligatoris o superiors (24,5%) i els joves de nacionalitat espanyola (30,4%).

Les dificultats laborals de les persones joves no se circumscriuen a aquesta esfera sinó que tenen un marcat impacte en el conjunt de la seva vida.

S'han seleccionat diversos indicadors referents a diferents àmbits de la vida de les persones joves per tal d'il·lustrar l'abast de l'impacte de les dificultats laborals. Per a cada indicador s'ofereixen les dades de l'any 2007 (en el moment més alt de l'expansió econòmica) i del 2013 (ja en plena crisi). Molt

1. Dades de la UE15 referents a la població de 15 a 24 anys (font: Eurostat). Dades de Catalunya referents a la població de 16 a 24 anys (font: Idescat).

2. Dades d'aquesta secció referents al quart trimestre del 2014 (font: Idescat, *Enquesta de població activa*).

3. La crisi ha estat especialment virulenta en el sector de la construcció, que tendia a ocupar homes joves poc qualificats, que per tant havien abandonat aviat el sistema educatiu i podien estar treballant a edats força primerenques. Per a una anàlisi més aprofundida de la relació entre joventut i crisi econòmica actual, vegeu l'article del mateix autor en l'*Anuari* de l'any 2010 (Serracant, 2010) i l'anàlisi de Castelló de les dades de l'*Enquesta a la joventut de Catalunya 2012* (Castelló et al., 2013).

breument, s'observa un increment molt destacat de la pobresa juvenil (del 14,9% al 26,6%; les persones joves han passat de ser el col·lectiu més protegit davant la pobresa a ser, junt amb els infants, el col·lectiu més vulnerable); un descens pronunciat de l'emancipació residencial, que ja era força baixa abans de la crisi (del 32,6% al 26,8%); un descens també força accentuat de la taxa de fecunditat (fills per mil dones, del 44,9% al 37,8%), i, com a mostra de la insatisfacció de les persones joves amb la seva situació i la manera com s'ha gestionat la crisi, un marcat descens del nombre de persones joves que declaren estar satisfets amb el funcionament de la democràcia (del 47,9% al 14,1%). Una conseqüència «positiva» de la crisi ha estat la disminució de l'abandonament escolar prematur (joves que deixen els estudis sense cap titulació o únicament amb estudis obligatoris, del 25% al 21%), ja que la crisi ha estimulat una major valoració dels estudis i el consegüent allargament de la trajectòria educativa (i també el retorn als estudis entre els joves que els havien deixat).

3. L'EMIGRACIÓ DE LES PERSONES JOVES

La complexa situació en què es troba la joventut catalana és el factor desencadenant de l'increment de l'emigració jove. En aquest apartat es quantificarà l'emigració de les persones joves a partir de les dues mirades de la demografia: els fluxos (ens centrarem en l'evolució del nombre de joves que marxen cada any de Catalunya) i els estocs (observarem les característiques dels joves que viuen a l'estranger, independentment de quan hi hagin anat). Per tal de facilitar la lectura s'ha dividit el text en breus paràgrafs encapçalats amb una síntesi del seu contingut en negreta.

3.1. Fluxos: quants i quins joves marxen cada any?

La crisi econòmica ha impulsat l'emigració. Les dades evidencien que l'emigració exterior des de Catalunya ja es produïa, en certa mesura, abans de la crisi econòmica (2007), tant entre les persones joves com entre la resta de la població. En començar la crisi (del 2007 al 2008) l'emigració va créixer moderadament; va ser del 2008 al 2009 que es va produir el principal augment i es va arribar a 36.689 joves emigrats. Des de llavors la xifra va baixar cada any (tot i que la d'emigrants no joves va créixer fins al 2011), però el 2013 va pujar lleugerament respecte a l'any anterior. Les oscil·lacions entre la població jove

són més estables que entre la resta de la població. Cal destacar que, del 2011 al 2013, entre la resta de la població les persones emigrades van passar de 100.589 a 76.981.

La majoria de les persones que emigren no són joves. De fet, l'any 2013 van marxar de Catalunya 29.676 joves de 15 a 29 anys, mentre que el total de persones que van emigrar des de Catalunya a l'estranger és de 106.657. Això suposa que les persones joves van ser el 27,8% de les persones que van marxar. En altres paraules, les persones joves no estan protagonitzant el gruix de l'emigració. D'altra banda, el 54,8% de les persones joves que van marxar són homes i el 45,2%, dones. Entre la resta de la població, la proporció és semblant: el 58,9% i el 41,1%, respectivament.

La majoria de les persones que emigren no tenen la nacionalitat espanyola. Concretament, el 90,9% de les persones joves que van marxar de Catalunya l'any 2013 no tenien la nacionalitat espanyola. Entre la resta de la població, la xifra era del 86,4%. El més probable és que es tracti de joves estrangers arribats per motius econòmics que, en haver empitjorat la situació a Catalunya, retornen al seu país d'origen o emigren a altres indrets.

Dit d'una altra manera, del total de joves que van emigrar des de Catalunya el 2013, només el 9,1% del total tenien la nacionalitat espanyola. Concretament, es tracta de joves de nacionalitat espanyola que van marxar des d'algun municipi de Catalunya. Els i les joves són el 20,5% del total de persones de nacionalitat espanyola (13.185 individus) que van marxar de Catalunya el 2013.

En les següents pàgines es detallen les característiques d'aquest darrer grup, és a dir, el de les persones joves catalanes, de nacionalitat espanyola, que resideixen a l'estranger. Per fer-ho s'utilitzarà la font més actualitzada, el padró d'habitants residents a l'estranger.

3.2. Estocs: quants i quins joves (catalans) viuen a l'estranger?

L'anàlisi de les característiques de les persones de nacionalitat espanyola que viuen a l'estranger s'ha fet a partir del padró d'habitants residents a l'estranger facilitades per l'Idescat. Aquesta font ofereix dades únicament a partir de l'any 2009. Cal tenir en compte que aquesta font no informa del moment en què el jove va arribar a l'estranger, i per tant no se sap si la migració respon a un projecte propi de la persona jove o es va realitzar en el context d'una migració familiar. Finalment, cal precisar que la font informa sobre la població de na-

cionalitat espanyola resident a l'estranger i empadronada a un municipi de Catalunya abans de marxar.⁴

El nombre de catalans residents a l'estranger ha crescut un 68,1 % des del 2009, un 81 % entre els joves. Tal com donaven a entendre les dades de flux, en els darrers anys el nombre de catalans residents a l'estranger ha augmentat amb força: ha passat de 144.002 persones el 2009 a 242.070 persones el 2015. Entre la població jove l'evolució ha estat proporcionalment més destacada: l'estoc de residents a l'estranger ha crescut un 81 % i s'ha situat en 43.610 joves.

La majoria de les persones que viuen a l'estranger no són joves. Del total de catalans que viuen a l'estranger, únicament 43.610 són joves (de 15 a 29 anys). Concretament, les persones joves residents a l'estranger són el 18 % del total de catalans que resideixen a l'estranger. En els darrers anys aquesta proporció ha tendit a incrementar-se, però molt lleugerament (del 16,7 % el 2009 a l'esmentat 18 % el 2015).

La majoria dels joves que resideixen a l'estranger són nascuts fora de Catalunya. Concretament, el 82,1 % dels joves (el 60,8 % entre la resta de la població). Aquest fet suggereix que el gruix de l'emigració jove el protagonitzen joves catalans de nacionalitat espanyola, probablement adquirida, que han retornat als seus països d'origen; la crisi pot haver accentuat aquesta tendència. Això no es produiria de manera tan marcada entre la població total. Cal fer esment del fet que no és possible conèixer l'edat d'arribada a Catalunya dels joves catalans de nacionalitat estrangera nascuts a l'estranger que viuen a l'estranger, ni la data en què han marxat.

La majoria dels joves catalans que viuen a l'estranger són al seu país de naixement. Tal com acabem de dir, el 82,1 % dels joves catalans (és a dir, amb nacionalitat espanyola i empadronats a Catalunya abans de marxar) que viuen a l'estranger són nascuts a l'estranger. I el que veiem és que un cop han marxat de Catalunya la majoria (72,5 %) van a viure al seu país de naixement. Aquesta circumstància reforça la hipòtesi que es tracta de joves que van arribar a Catalunya com a part d'un projecte migratori propi o familiar i que van adquirir la nacionalitat espanyola al cap d'uns anys. En l'actualitat, davant la manca d'oportunitats a Catalunya, sembla que retornen al seu país d'origen. No es pot confirmar aquesta hipòtesi, però, ja que la font de dades disponible

4. És a dir, la font inclou, hipotèticament, persones nascudes a la resta de l'Estat que han viscut a Catalunya únicament uns mesos o anys, just abans d'emigrar. No obstant això, es tracta d'un perfil poc probable. Igualment, cal dir que la font no inclou les persones joves que han deixat Catalunya per anar a viure a la resta de l'Estat.

no permet saber quan han marxat les persones joves que resideixen a l'estranger.

La principal destinació dels joves que resideixen a l'estranger és l'Amèrica del Sud (37,4%). Aquesta circumstància reforça la hipòtesi del *retorn*. La resta de la Unió Europea és la següent destinació més habitual (29,8%).

Nois i noies viuen a l'estranger en una proporció idèntica. El mateix ocorre entre la població total. Així, el 50,1% de les persones residents a l'estranger són dones, mentre que els homes són el 49,9%. La xifra és molt similar entre els joves de 15 a 29 anys.

Els joves que resideixen a l'estranger són un 3,9% dels que resideixen a Catalunya. Les 43.610 persones joves catalanes que resideixen a l'estranger són un 3,9% del total de joves que resideixen a Catalunya (1.130.493). Des del 2009 aquesta proporció, tot i ser reduïda, s'ha doblat.

133

4. CARACTERÍSTIQUES I MOTIVACIONS DE L'EMIGRANT JOVE

Les dades presentades relativitzen la magnitud de l'emigració produïda en els darrers anys i la focalitzen en el col·lectiu de nacionalitat estrangera o de nacionalitat espanyola adquirida. Malgrat tot, el cert és que l'emigració s'ha convertit en una opció per a moltes persones joves davant de les dificultats que troben a Catalunya per construir un projecte de vida propi.

Certament, l'emigració actual ha canviat respecte d'altres onades. Si a principis del segle passat l'emigració exterior catalana i espanyola es dirigia principalment cap a l'Amèrica Llatina, a partir dels anys seixanta es redirigeix a països europeus a través d'estrictes mecanismes de regulació. Es tractava principalment d'una emigració poc qualificada que va tenir una demanda important fins a l'any 1973, quan es va produir la crisi del petroli. Amb l'entrada d'Espanya a la Unió Europea s'inicia un doble fenomen: d'una banda, Catalunya comença a rebre emigració estrangera, tendència que es dispara a partir de l'any 2000; de l'altra, l'emigració tradicionalment poc qualificada cap a Europa comença a ser complementada per una emigració jove amb estudis superiors i més coneixement d'idiomes. És l'emigració d'aquest perfil de joves de nacionalitat espanyola la que s'hauria incrementat amb la crisi.

Des d'una perspectiva europea, l'acceptació de la idea de treballar a l'estranger no es distribueix de manera gaire homogènia entre els joves: segons l'eurobaròmetre *Youth on the move* (Comissió Europea, 2011), el 68% de les persones joves de 15 a 34 anys de l'Estat espanyol volen o els agradaria treballar a l'estranger (el 36%, per un període determinat, i el 32%, sense perspectives de

retorn). La proporció de joves europeus⁵ que voldrien treballar a l'estranger és un 15 % inferior (53 %).

No existeix cap font estadística oficial que permeti aprofundir de manera fiable en les característiques de les persones joves que viuen a l'estranger o que marxen. L'estudi quantitatiu més complet l'ha realitzat l'Injuve (Navarrete, 2014), a partir d'una enquesta en línia a una mostra no representativa a joves espanyols de 18 a 30 anys que viuen a l'estranger (765 casos) o que estan pensant fer-ho (255 casos). Pel que fa al col·lectiu d'emigrants, la mostra se centra principalment en joves que han emigrat recentment (el 97 % a partir del 2009). Es tracta de joves amb estudis superiors (85 %) que consideren que tenen un bon coneixement de l'anglès. La gran majoria no tenen fills (96 %) i han emigrat sols (67 %), i entre els que han emigrat acompanyats la majoria ho ha fet amb la parella (74 %). Aquest perfil majoritari coincideix amb el detectat per l'empresa Addeco, que l'any 2012 informava que les persones que s'hi havien adreçat per demanar ocupació a l'estranger responien al següent perfil tipus: joves d'entre 25 i 35 anys, sense responsabilitats familiars, altament qualificats (titulacions universitàries i domini d'algun idioma estranger) i que han viatjat per Europa.⁶

Pel que fa a les motivacions dels joves espanyols que viuen a l'estranger, segons l'esmentat estudi de l'Injuve «la situació econòmica d'Espanya» és la més important (4,5 de mitjana en una escala de l'1 al 5), seguida de «millors oportunitats de carrera» (4,2) i «adquirir experiència laboral» (4,1). «Oportunitat de noves experiències» (3,8), «millorar la qualitat de vida» (3,8), «conèixer diferents cultures» (3,5) i «aprendre una llengua nova» (3,4) són altres motivacions esmentades pels joves.

Així doncs, el treball, més que no pas els estudis, sembla ser la motivació principal de l'emigració. Un informe d'Avalot (2013) esmenta que «segons l'Assessoria de Mobilitat Internacional de la Regidoria d'Adolescència i Joventut de l'Ajuntament de Barcelona, de les 738 consultes que han rebut des de gener fins al mes d'octubre de 2012, un 44 % de les consultes realitzades són per treballar a l'estranger, un 25 % per anar-hi a fer pràctiques, un 27 % per fer voluntariat i un 2 % per anar-hi a estudiar» (Avalot, 2013, p. 5).

5. Joves de 15 a 34 anys de la Unió Europea i Islàndia, Noruega i Turquia.

6. Així, tot i que algun estudi qüestiona que la nova emigració tingui un perfil qualificat (Gómez *et al.*, 2014), altres estudis suggereixen el contrari. En tot cas, i partint de la hipòtesi conservadora que el nivell d'estudis del jove emigrant és igual al del conjunt de joves, la millora del nivell d'estudis dels joves catalans experimentada en els darrers vint anys ja suposa un augment destacat de les qualificacions dels joves que emigren.

Tot i això, el mateix estudi apunta que les assessores municipals consultades expliquen que «la majoria de les consultes que reben per treballar a fora són per part de joves que acaben d'acabar la carrera i volen anar a treballar a fora tant perquè aquí no veuen oportunitats laborals adaptades a la seva formació com perquè volen aprofitar un any més per acabar de tenir més experiència al currículum i aprendre idiomes» (Avalot, 2013, p. 5). També en aquesta línia, Alaminos *et al.* (2010) consideren que «las migraciones actuales se caracterizan por un perfil de trabajadores altamente cualificados atraídos en la mayoría de los casos [...] por la búsqueda de un mayor reconocimiento social y laboral» (Alamino *et al.*, p. 17).

Pel que fa a la situació en què es troben, dels emigrants que han participat en l'esmentada investigació de Navarrete (2014) el 66,8% estan ocupats, el 6,4% estudien i el 3,5% tenen una beca; únicament el 7,6% està a l'atur. Entre els ocupats, un 40% ho estan com a tècnics i professionals i, segons aquesta font, únicament un 11% tenen ocupacions elementals. No obstant això, alguns estudis (Faraco, 2013; Ros *et al.*, 2013; Rubio, 2013) apunten que el projecte migratori sovint s'inicia sense planificació, contactes, recursos o coneixement de la destinació; que moltes vegades és un procés dur, frustrant i viscut des de l'angoixa, i que sovint acaba amb el retorn de la persona emigrada.

En definitiva, les dades disponibles desmenteixen l'existència d'un perfil únic d'emigració i mostren una important diversitat de motivacions, suports i situacions d'emigració.

5. ALGUNES REFLEXIONS AL VOLTANT DE L'EMIGRACIÓ JOVE

En aquest apartat ens detindrem breument en alguns aspectes que creiem que val la pena ressaltar amb relació a la temàtica del capítol i que matisen o complementen els resultats presentats fins ara.

5.1. La infraestimació de l'emigració

La primera qüestió que cal comentar és que no hi ha un consens sobre la fiabilitat de les dades de l'emigració jove presentades en aquest text. González-Ferrer (2013) és qui més crítica s'ha mostrat amb la precisió de les dades oficials existents per mesurar adequadament l'emigració. Segons els càlculs que fa la mateixa autora, «es más que probable que la emigración de españolas al exterior desde que empezó la crisis sea una cantidad por encima de

las 700.000 personas, y no tan sólo las 225.000 contabilizadas por las fuentes que publica el INE» (González-Ferrer, 2013, p. 10).

El debat es basa en el fet que tant el padró d'habitants residents a l'estranger com l'estadística de variacions residencials es configuren a partir de les dades del registre de matrícula dels consulats espanyols a l'estranger, la inscripció en el qual és voluntària. El principal incentiu per inscriure's en aquest registre és que permet participar en les eleccions convocades a Espanya (llevat de les municipals) i acollir-se a l'assistència que pugui oferir el consolat en cas d'emergència. Per aquest motiu diversos investigadors consideren que les dades sobre emigració tendeixen a infraestimar-la: «los datos oficiales sobre emigración española están basados exclusivamente en las bajas padronales, que se producen solo si los emigrados se dan de alta en los consulados de España en el exterior. Y sabemos que esta inscripción muchas veces no llega a producirse aunque la persona pase años viviendo fuera» (González-Ferrer, 2013, p. 18).

Cal concloure, per tant, que les dades presentades en aquest text marquen un llindar mínim d'emigració, i que sobretot tendeixen a infraestimar l'emigració de joves de nacionalitat espanyola.⁷ Tot i així, cal tenir en compte que part de les persones que han emigrat, especialment aquelles per a qui l'experiència no ha estat positiva, poden haver retornat a Catalunya.

6. LA IMMIGRACIÓ DE JOVES A CATALUNYA

La probable infraestimació de l'emigració s'ha de tenir en compte a l'hora d'interpretar les dades sobre el saldo migratori. L'any abans de l'inici de la crisi econòmica van arribar a Catalunya 134.519 persones més de les que en van marxar, un 33,2% de les quals (66.893) eren joves de 15 a 29 anys. Aquest màxim històric es va reduir l'any següent, quan la crisi ja havia començat; va baixar fins a 17.175 joves l'any 2009, ja en plena crisi. Fixem-nos que en ser la joventut una etapa especialment propícia a les migracions, des del 2009 el nombre de joves que arriben sempre ha estat superior al dels joves que marxen. Per contra, des del 2012 el saldo migratori pel conjunt de la població ha estat negatiu. El 2013 aquest saldo va ser negatiu en 20.749 persones, i en canvi el dels joves va continuar essent positiu, en 3.215 persones, encara que molt menor que en anys anteriors.

7. Les persones estrangeres sense permís de residència permanent han de renovar la seva inscripció cada dos anys; si no ho fan són donades de baixa del padró automàticament.

Per tant, tot i la precaució amb què cal llegir aquestes dades, observem que Catalunya continua tenint capacitat d'atracció cap a nous nadius, sigui per la percepció que se'n té des de determinats indrets exteriors com pel fet que ja hi viuen moltes persones immigrades que atrauen familiars i coneguts. El que aquestes dades mostren és que l'emigració de joves cap a l'estranger s'ha vist compensada per l'arribada d'altres joves a Catalunya. Certament, una part d'aquests joves poden haver fet el trajecte d'anada i tornada, però en tot cas l'impacte de l'emigració sobre l'estoc de joves a Catalunya s'ha de relativitzar.

6.1. Els costos de l'emigració

Des d'un punt de vista individual, l'emigració pot ser valorada positivament o negativament en funció d'allò que la motiva i dels resultats del projecte migratori. No obstant això, a escala col·lectiva és clar que l'emigració d'importants contingents de persones joves té uns costos econòmics i socials que convé aturar-se a valorar. De Marco i Sorando (2015) són els qui han ofert una estimació més treballada dels costos que pot tenir per al conjunt de la societat (espanyola) l'emigració actual de les persones joves. Els autors han estimat dos tipus de costos: la inversió perduda en l'educació dels joves que marxen i la no recaptació dels impostos que aquests joves haurien generat si haguessin pogut ocupar-se a l'Estat espanyol.

Els autors fan les estimacions per als propers deu anys a partir de dos supòsits: que el nivell d'estudis dels joves de 18 a 29 anys que marxen en els propers deu anys és igual al nivell d'estudis dels joves actuals que es queden, i que és superior. Per al primer cas, la despesa educativa no aprofitada equivaldria al 2,5% del PIB i la pèrdua fiscal, al 2% (en total, en els propers deu anys es perdria l'equivalent al 4,5% del PIB del 2013). Pel segon cas, la despesa educativa no aprofitada equivaldria al 3,4%, i la pèrdua fiscal, al 2,2% (en total, en els propers deu anys es perdria l'equivalent al 5,6% del PIB del 2013).

La lògica dels costos de l'emigració és semblant a la de la sobrequalificació professional: mentre que a escala personal es poden donar tant efectes positius com efectes negatius, es tracta d'un fenomen que a escala social implica pèrdues importants (Serracant, 2005). És per aquest motiu que el debat acadèmic, polític i mediàtic al voltant de la qüestió ha estat intens.

7. CONCLUSIONS

Eso se llama movilidad exterior.
FÁTIMA BÁÑEZ, ministra de Treball

[La emigración se debe, entre otros factores,] al impulso aventurero de la juventud.
MARINA DEL CORRAL, secretària general d'Immigració i Emigració

No nos vamos, nos echan.
JUVENTUD SIN FUTURO

138

SOCIETAT CATALANA 2014-2015

Segons les dades estadístiques oficials, des de l'any 2007 han marxat de Catalunya un total de 210.673 joves de 15 a 29 anys. Més enllà del debat sobre la fiabilitat de les dades o sobre la nacionalitat de les persones que emigren, es tracta d'un fenomen d'una gran magnitud que ha generat una forta controvèrsia. Des de les instàncies polítiques s'intenta treure ferro al fenomen i emmarcar-lo en el context de la globalització i de mobilitat laboral dins la Unió Europea. Des d'alguns col·lectius de joves afectats s'explica la frustració que es troba en l'origen de la seva decisió i la seva vivència del procés com una expulsió. I els mitjans expressen la seva preocupació per la fuga de talent que l'emigració implica.

Les dades mostrades al llarg d'aquestes pàgines suggereixen que cal evitar situar l'anàlisi del fenomen en cap posicionament extrem. D'una banda, hi ha un seguit d'elements que contribueixen a treure dramatisme al fenomen de l'emigració jove:

— La majoria de l'emigració jove la protagonitzen joves de nacionalitat estrangera o de nacionalitat adquirida. Es tracta d'un perfil de jove que havia arribat a Catalunya atret per les oportunitats laborals que hi havia i que, en haver esclatat la crisi, va a buscar-les a altres indrets o retorna al seu país d'origen. La preocupació pel malbaratament de la inversió educativa realitzada en joves autòctons, doncs, s'ha de relativitzar. El que il·lustra la marxa massiva de joves d'origen estranger és la magnitud de la crisi a Catalunya, altrament prou visible a partir de les dades d'ocupació, i la seva especial incidència en la joventut, un col·lectiu estructuralment vulnerable.

— La majoria de l'emigració jove autòctona no es produeix en circumstàncies extremes, sinó que la protagonitzen joves formats que sovint compten amb el suport inicial de les seves famílies. A més a més, les dades disponibles suggereixen que una part de l'emigració la protagonitzen joves amb estudis superiors que busquen més bones oportunitats professionals, adquirir

experiència i aprendre idiomes. Tot i que és habitual que les migracions no les realitzin les persones que es troben en situacions extremes, el perfil relativament afavorit del jove català emigrant configura unes condicions d'emigració (i de retorn) relativament favorables.

No obstant això, cal tenir en compte diversos elements que esbossen un panorama més complex:

— L'emigració de joves d'origen immigrant suposa una ruptura del «sistema català de reproducció» (Cabré, 2009). Durant els segles XIX i XX, la reproducció poblacional a Catalunya es basava en una baixa natalitat que es veia compensada per l'arribada d'importants contingents de població estrangera, atreta per una promesa implícita de mobilitat social que, en bona mesura, s'havia anat acomplint. La marxa massiva de bona part del col·lectiu nouvingut trenca aquesta dinàmica i qüestiona la capacitat de Catalunya de mantenir el seu atractiu com a destinació i, per tant, de reproduir la seva població. A més a més, cal tenir en compte que una part de la població d'origen immigrant que ara marxa pot haver estat escolaritzada a Catalunya durant força anys, per la qual cosa també s'estaria perdent una part de la inversió educativa realitzada en aquests joves.

— Les dades disponibles tendeixen a infraestimar l'emigració dels joves catalans de nacionalitat espanyola. És possible que entre aquest col·lectiu l'emigració sigui força superior a la que ens indiquen les xifres oficials.

— La situació econòmica d'aquí és el factor més important per explicar l'emigració. Més enllà del perfil d'emigració jove que ja es donava abans de la crisi (vinculada a experiències prèvies d'Erasmus i a la millora de les oportunitats laborals), el gruix de l'emigració actual s'explica per la crisi econòmica, que afecta especialment les persones joves.

— L'experiència migratòria sovint es realitza a partir d'escassos o nuls recursos (de tot tipus), és un procés dur que tendeix a generar angoixa i sovint acaba amb el retorn no desitjat de la persona jove.

— Els joves que marxen són els que poden permetre-s'ho. Per contra, una part de la joventut més vulnerable *ni tan sols* no pot permetre's de marxar. Es tracta de joves amb pobresa formativa, sense coneixement d'idiomes, que poden tenir una situació familiar complexa (recordem que la pobresa incideix de manera especial en les llars monoparentals) i que no compten amb els recursos familiars i relacionals per encarar un projecte migratori amb unes certes expectatives d'èxit.

En aquest sentit, el repte per a les administracions públiques és doble: d'una banda, cal facilitar l'emigració dels joves que decideixin iniciar aquest procés, potenciant els serveis que s'ofereixen tant a Catalunya (sistemes d'informació i assessorament) com a l'estranger (enfortir la col·laboració amb els països receptors). Aquestes actuacions són relativament assumibles i poden entomar-se des de les polítiques de joventut. D'altra banda, però, cal treballar tant pel retorn dels joves que han marxat i voldrien tornar com perquè els joves que voldrien quedar-se no hagin de marxar: és a dir, cal entomar la transformació del model productiu català, fer que faciliti la superació de les desigualtats intergeneracionals en el repartiment ocupacional i que permeti l'aprofitament de la inversió educativa realitzada per les noves generacions. Lògicament, les polítiques de joventut no poden encarar soles aquest repte i és necessari un pacte de país que no sembla que la crisi hagi estimulat, ans al contrari. En definitiva, cal treballar per tal que la doble transició que implica ser jove i migrant es faci a partir dels recursos i les oportunitats més que no a partir de l'escassetat i els riscos actuals. Mentrestant, és important no oblidar que el perfil de jove més necessitat no és el que ha emigrat sinó el que no ha pogut fer-ho i es troba, a Catalunya, en una situació de vulnerabilitat extrema.

Bibliografia

- ALAMINOS, A.; ALBERT, M. C.; SANTACREU, O. (2010). «La movilidad social de los emigrantes españoles en Europa». *Revista Española de Investigaciones Sociológicas*, núm. 129, p. 13-35.
- ALARCÓN, A. (dir.) (2010). *Joves d'origen immigrant a Catalunya: Necessitats i demandes. Una aproximació sociològica*. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Secretaria de Joventut.
- AVALOT (2013). *Generació JESP: joves emigrants sobradament preparats*. Barcelona: Avalot.
- CABRÉ, A. (2009). *El sistema català de reproducció*. Barcelona: Institut Català de la Mediterrània.
- CASTELLÓ, L.; BOLÍBAR, M.; BARRANCO, O.; VERD, J. M. (2013). «Condicions en el mercat de treball i trajectòries laborals de la joventut catalana». A: SERRACANT, P. (coord.). *Enquesta a la joventut de Catalunya 2012*. Vol. 1: *Transicions juvenils i condicions materials d'existència*. Barcelona: Direcció General de Joventut, p. 117-224.
- DOMINGO, A.; BAYONA, J.; BRANCÓS, I. (2002). *Migracions internacionals i població jove de nacionalitat estrangera a Catalunya*. Barcelona: Secretaria de Joventut.
- EUROPEAN COMMISSION (2011). *Youth on the Move: Analytical Report*. Brussel·les: European Commission.
- (2014). *The Erasmus Impact Study: Effects of mobility on the skills and employability of students and the internationalisation of higher education institutions*. Luxemburg: Publications Office of the European Union.
- FARACO, C. (2013). *El perfil de la nueva emigración a Berlín*. La Red.
- GÓMEZ, F.; SANTACRUZ, M. J.; FLÓREZ-ESTRADA, L.; MOLDES, R. (2014). *La tercera fase del sistema migratorio europeo: Jóvenes españoles en Alemania: dinámicas de acceso al mercado laboral y construcción de redes migratorias*. Seminari de la Universitat Europea de Madrid (12 juny 2014).
- GONZÁLEZ-FERRER, A. (2013). «La nueva emigración española: lo que sabemos y lo que no». *Zoom Político*, 18.
- MARCO, S. de; SORANDO, D. (2015). *Juventud necesaria: Consecuencias económicas y sociales de la situación del colectivo joven*. Madrid: Consejo de la Juventud de España.
- NAVARRETE, L. (dir.) (2014). *La emigración de los jóvenes españoles en el contexto de la crisis: Análisis y datos de un fenómeno difícil de cuantificar*. Madrid: Injuve.
- ROS, A.; GORDANO, C.; ANGEL, M. (2013). *Migrating in times of mobility: flexible and rigid structures in digital Europe*. Ponència presentada al seminari de recerca «Young Adults Arriving at London in the Context of the Spanish Crisis», celebrat el 7-8 de novembre a la Universitat Oberta de Catalunya (Barcelona).
- RUBIO, C. (2013). *Londres, terra promesa: L'emigració dels joves universitaris titulats catalans*. Treball final de màster.
- SERRACANT, P. (2005). «La nueva economía y la sobrecualificación entre los jóvenes catalanes. Principales resultados de un nuevo sistema de indicadores». *Cuadernos de Relaciones Laborales*, núm. 24(1), p. 199-229.
- (2010). «I com ho veu, la gent jove?». A: SUBIRATS, M. (coord.). *Societat catalana 2010*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, p. 83-101.